

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

АНДРУСЯК Ярослав Ярославович

УДК 94 (437) «1471/1526» : 321.17

**ФОРМУВАННЯ СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ МОНАРХІЇ У
ЧЕСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ ЗА ПРАВЛІННЯ ДИНАСТІЇ ЯГЕЛЛОНІВ
(1471–1526 рр.)**

07.00.02 – всесвітня історія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Ужгород – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії Стародавнього світу і Середніх віків Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Ліхтей Ігор Михайлович,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
МОН України, завідувач кафедри історії
Стародавнього світу і Середніх віків

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Лиман Сергій Іванович,
«Харківська державна академія культури»
Міністерства культури України, завідувач кафедри
туристичного бізнесу

кандидат історичних наук, доцент
Міськов Іван Олексійович,
Закарпатський художній інститут МОН України,
доцент кафедри педагогіки та суспільних дисциплін

Захист відбудеться 17 червня 2016 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.04 ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою : 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, Археологічний музей УжНУ ім. проф. Е.А. Балагурі.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою : 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розіслано «11» травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

кандидат історичних наук, доцент

І.І. Скиба

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Завершення доби Середньовіччя та початок ранньомодерного часу пов'язаний не лише зі змінами в Західній Європі, але й на території Центрально-Східної Європи, прикладом чого є Чеське королівство за часів правління династії Ягеллонів (1471–1526). Попри те, що Чеське королівство пережило гуситські війни, в добу правління Ягеллонів знову спостерігається тенденція до повернення пріоритетів минулих часів.

Ягеллони (польск. Jagiellonowie) – династія польських королів (1386–1572) і Великих князів Литовських (1377–1572), яка домінувала у країнах Центрально-Східної Європи. Час перебування чеських земель під владою династії Ягеллонів є важливим періодом в історії Чехії. У цей, відносно недовгий історичний період сталися важливі зміни в політичному та соціально-економічному житті чеського суспільства.

У середині XIV ст. відбувається розширення Великого князівства Литовського за рахунок східнослов'янських земель колишньої Київської Русі. Внаслідок укладення Кревської унії Ягеллони починають впливати на соціально-політичне становище українських земель. Період правління Ягеллонів на українських землях відзначився ліквідацією останніх самостійних (удільних) князівств, приєднанням західноукраїнських земель до Польщі, посиленою колонізацією, експансією католицької церкви, розвитком міст, що управлялися на засадах Магдебурзького права, та посиленням залежності населення. Люблінською унією Король Сигізмунд II Август тісніше зв'язав українські землі, що входили до складу Великого князівства Литовського, з польською короною.

У Європі існував ряд політичних центрів, які реалізовували свої амбіції шляхом створення династичних союзів. Один із таких політичних центрів у Центрально-Східній Європі у XV–XVI ст. був представлений династією Ягеллонів, якій належали корони Польщі, Чехії та Угорщини.

Початок боротьби Ягеллонів за чеську й угорську корону розпочався у XIV ст. з припиненням у цих королівствах династичних ліній – Люксембурзької та Анжуйської. У XV ст. Ягеллони стали однією з найбільш могутніх європейських династій. У 1471 р. Владислав II був обраний чеським королем. В Угорське королівство Ягеллони проникли в 1490 р. після смерті короля Матяша Корвіна. На останніх етапах існування доосманської Угорщини Ягеллони уклали династичні шлюби з Габсбургами. Ці події визначили долю розвитку регіону та основні тенденції зовнішньополітичних зв'язків. На поч. XVI ст. могутність династії Ягеллонів досягла своєї вершини, і її вплив розповсюджувався на весь Центрально-Східний регіон.

Проблема формування станово-представницької монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів ще не досліджувалася в українській історіографії. Європейські історики торкаються лише окремих питань, пов'язаних із цією темою. В останні роки в зарубіжній історіографії немає публікацій, у яких розглядалися б ключові питання порушеної нами теми проблематики. Цим зумовлена актуальність теми дисертації. Зокрема важливо з'ясувати низку складних і

дискусійних питань, пов'язаних із передумовами та розвитком станової монархії, діяльністю та функціями органів станового представництва, впливом станових та релігійних протистоянь на політичну ситуацію країни. Адже саме суспільно-політичні процеси кінця XV– поч. XVI ст. визначили темп та перспективи формування станово-представницької монархії в Чеському королівстві, що безпосередньо впливали й на внутрішньополітичну ситуацію, основою якої були як станові протистояння, так і релігійні суперечки, що відбивалися на політичному й релігійному становищі в країні.

Окреслений період позначений змінами в державній системі, що відбулися у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Події цього часу розкривають важливі сторони чеської історії на межі Пізнього Середньовіччя та Раннього Нового часу і є актуальними для розуміння подальших історичних процесів та долі Чеського королівства.

Мета дослідження і завдання. На основі як архівних, так і вже опублікованих документів та наукової літератури розкрити передумови та особливості діяльності станово-представницької монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів крізь призму внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів.

Визначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: охарактеризувати джерельну базу дослідження, оцінити ступінь наукової розробки теми та систематизувати основні теоретико-методологічні підходи сучасної історичної науки до докладного аналізу соціально-політичного розвитку чеських земель у 1471–1526 рр.; висвітлити передумови виникнення станової монархії у Чеському королівстві за правління Владислава II Ягеллона; вивчити соціально-політичне становище чеських земель; охарактеризувати розвиток та функціонування станово-представницької монархії в 1500–1526 рр.; проаналізувати діяльність органів станового представництва в Чеському королівстві; простежити релігійні протистояння та поширення нових релігійних течій на чеських землях наприкінці XV– першої чверті XVI ст.; розкрити вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із 1471 р. до 1526 р. Вибір нижньої хронологічної межі обумовлюється тим, що в 1471 р. помер чеський король Їржі з Подебрад, і внаслідок політичної боротьби та подальших виборів до влади приходить Владислав II Ягеллон. Вибір верхньої межі дослідження обумовлений загибеллю останнього представника династії Ягеллонів Людовіка II внаслідок трагічної битви під Могачем. Протягом визначеного періоду відбувалося формування, розвиток та утвердження станово-представницької форми державного управління. У 1526 р. з приходом до влади в Чеському королівстві династії Габсбургів відбувається зміна політичної ситуації, що в подальшому призводить до занепаду станової монархії.

Географічні межі охоплюють землі Чеського королівства у продовж окресленого вище періоду. За правління Ягеллонів Чеське королівство не мало чітко визначених кордонів, але між тим це були території, підвладні чеській лінії династії Ягеллонів, а саме: землі Чехії (Богемії), Моравії, Силезії, Верхньої і Нижньої Лужиці.

Об'єкт дослідження – діяльність чеської знаті та органів станового представництва за часів панування чеських правителів із династії Ягеллонів.

Предмет дослідження – формування та функціонування станово-представницької монархії на чеських землях протягом 1471–1526 рр.

Наукова новизна роботи. У дисертації з опертям на принципи та методи історичної науки вперше у вітчизняній історичній науці здійснено аналіз процесу формування та розвитку станової монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів крізь призму впливу на неї суспільно-політичних процесів.

У межах дослідження отримано такі **результати**:

- висвітлено передумови, розвиток та функціонування станової монархії на чеських землях у 1471–1526 рр.;
- охарактеризовано політичний та державний лад Чеського королівства у період правління династії Ягеллонів;
- досліджено діяльність органів станово-представницької монархії;
- простежено процес релігійних протистоянь, поширення та становлення нових релігійних течій;
- розкрито вплив зовнішньої політики на суспільно-політичні процеси в чеських землях.

Практичне значення результатів дослідження визначається науковою новизною роботи, що полягає в поглибленому та розширеному вивченні особливостей формування та розвитку станової монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів, що в подальшому може бути використане в наукових студіях цієї тематики та при розробці спецкурсів. Сформульовані в дисертації висновки та положення безпосередньо можна застосувати з науково-дослідною, навчальною і прикладною метою. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані для написання узагальнюючих праць із історії Чехії.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації викладено в 14 наукових публікаціях, дві з яких написані у співавторстві, а також презентовано у вигляді доповідей на міжнародних та міжвузівських наукових конференціях «Шевченківська весна» – березень 2008 р. (Київ), «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» – квітень 2013 р. (Луганськ), «Ужгородські чеські наукові читання» – травень 2013 р. (Ужгород) і науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» – 2008, 2010, 2012, 2016 рр. (Ужгород).

Структура роботи безпосередньо пов'язана з метою та завданнями дослідження. Дисертація містить вступ, шість розділів, кожен із яких має підрозділи, загальні висновки, список використаних джерел та літератури, додатки. Основний текст дисертації викладено на 205 сторінках, а загальний обсяг дослідження становить 270 сторінок разом із додатками. Список використаних джерел та літератури нараховує 458 найменувань на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також хронологічні рамки та географічні межі, сформульовано наукову новизну та практичне значення роботи, подано дані про її апробацію, структуру дисертації.

Розділ 1 «Джерельна основа, історіографія та методологія дисертаційного дослідження» складається з трьох підрозділів. У першому підрозділі *«Аналіз джерельної бази»* охарактеризовано джерела з теми дослідження. В основу дисертації лягли як архівні, так і вже опубліковані матеріали. Комплекс опрацьованих джерел дає змогу об'єктивно висвітлити формування та розвиток станово-представницької монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Значний архівний матеріал, що стосується означеної проблематики, переважно опрацьовано чеськими, словацькими, угорськими та польськими дослідниками у ХІХ– на поч. ХХІ ст. Основний фактичний матеріал міститься в таких першоджерелах, як хроніки тогочасних літописців, листах загального призначення, епістолярній спадщині, зокрема кореспонденції особистого (приватного) характеру.

Умовно джерела можна поділити на такі групи: джерела з політичної історії, а саме: рішення з'їздів, у яких розкривається боротьба за чеську корону, протистояння між вищим і нижчим станами, королівські повноваження, реорганізації управління; джерела юридичного характеру, привілеї, акти, закони, збірники законів; документи релігійного значення, зокрема ті, що стосуються релігійних протистоянь між католиками і чашниками, відомості про поширення реформаційних ідей та нових релігійних течій, сеймові постанови та закони; свідчення про турецьку експансію за правління династії Ягеллонів та її наслідки.

Використані в роботі неопубліковані архівні документи зберігаються в Державному архіві Закарпатської області у м. Берегово. Зокрема – це фонд № 10, опис 1, № 64, опис 5, № 151, опис 25. Більшість документів становлять королівські дарчі грамоти та декрети, що стосуються надання релігійних привілеїв. До опублікованих джерел належать закони, привілеї, укази, рішення з'їздів, що безпосередньо стосуються історії Чеського королівства періоду Ягеллонів. Крім того, у 1829 р. Франтішком Палацьким було видано збірку джерел *«Давні літописи чеські від 1378 до 1527 рр. чи продовження хроніки Пршибіка Пулкави та Бенеша з Горжовиць із рукописів давніх»*. Більшість архівних документів увійшли до фундаментального збірника *«Архів чеський чи давні письмові пам'ятки чеські та моравські»*.

Важливий матеріал щодо внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації Чеського королівства знаходимо у творі Яна Длугоша *«Аннали, або Хроніка славного Польського королівства»*, який відомий під назвою *«Історія Польщі»*. Нами використано матеріали державних і церковних архівів, польські, чеські й угорські хроніки, руські і литовські літописи. Опрацьовано також збірники *«Архів Корони Чеської»*, *«Чехословацька історія в архівних документах»* та *«Історія Чехії у документах»*. Важливими джерелами юридичного характеру є *«Книга Цтібора*

Товачовського з Цімбурка», «Кодекс муніципального права», «Моравські земські дошки 1480–1566» та «Земський статут короля Владислава 1500 року». Щодо джерел релігійного характеру, то використано «Бартошову хроніку Празьку від 1524 аж до 1530 рр.» та «Спогади про Празький бунт 1524 р.». Матеріал, що стосується турецької агресії та експансії на землях угорської і чеської корони, міститься в тогочасних хроніках та листах. На сучасному етапі чеська, польська та угорська історіографія не втратила інтерес до досліджень Чеського королівства періоду правління династії Ягеллонів. Отже, опрацювання джерельної основи відкриває можливість вирішити поставлені завдання, а відтак об'єктивно висвітлити формування і функціонування станово-представницької монархії на землях чеської корони кінця XV – поч. XVI ст.

У другому підрозділі «*Зарубіжна та вітчизняна історіографія*» подано аналіз літератури з теми дослідження. Проблема історії розвитку Чеського королівства за правління династії Ягеллонів здавна привертала увагу провідних європейських науковців. Спочатку це були праці, що безпосередньо торкалися історії чеських земель кінця XV– поч. XVI ст. Зауважимо, що окремі проблеми й досі залишаються слабо вивченими або ж цілком випадають із поля зору дослідників. Так, у вітчизняній та зарубіжній історіографії відсутні комплексні праці, присвячені формуванню станової монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Відзначимо, що в узагальнюючих працях містяться розділи, що стосуються внутрішньої та зовнішньої політики окресленого періоду. Окремі з питань, пов'язані із виникненням станової монархії на чеських землях, висвітлено лише в кількох статтях зарубіжних дослідників.

Історіографію нашої теми дослідження умовно можна поділити на довоєнну, міжвоєнну та повоєнну. Період до початку Першої світової війни ми охарактеризували б як ранній етап розробки окремих аспектів історії чеських земель у 1471–1526 рр. Тут відзначимо таких чеських дослідників, як Ф. Палацький, В.-В. Томек, П.-М. Веселскі, Й. Воцел, З. Неєдли, Я. Голл, А. Резек, Й. Челаковський. У міжвоєнний період цю проблему вивчали Я. Бідло, Й. Пекарж, К. Крофта, Й. Маркова, Й. Моравек, В. Косінова, В. Ванечек. У повоєнний період вирізняються дослідження Й. Мацека, П. Чорного, М. Бартлової, Я. Чехури, Я. Гашкової та інших. Отже, в зарубіжній історичній науці виокремлено насамперед студії узагальнюючого характеру з історії середньовічної Чехії. У них висвітлено лише окремі аспекти питань, пов'язаних із розвитком станового представництва у період правління династії Ягеллонів. Щодо української історіографії, то комплексні праці історичного характеру з вивчення цієї проблеми відсутні.

У третьому підрозділі «*Понятійний апарат та методи дослідження*» розкрито поняття та основні принципи й засоби методології. Розкриття теми вимагає пояснення понять, термінів та історичних назв, які вживаються в дисертаційному дослідженні. «Станова монархія», або ж «станово-представницька монархія» стала найхарактернішою формою державного правління ряду країн Європи Пізнього Середньовіччя. Не було винятком і Чеське королівство, в якому за часів правління династії Ягеллонів остаточно завершилася станова диференціація суспільства. Сформувалися три стани – пани, рицарі й містяни. Король здійснював спільну зі станами законодавчу, виконавчу та судову владу. Головними інструментами захисту

прав станів були: королівська рада, генеральний з'їзд, земські з'їзди, земські суди. Щодо ролі міст, то їм у політичній сфері не було надано сталих політичних повноважень. Саме тому міста повинні були підтверджувати свої права шляхом боротьби зі шляхтою.

Не менш важливим є поняття «королівська рада», яка стала головною державною інституцією. Особа, яка очолювала королівську раду, була де-юре главою держави. До неї входили пани та рицарі, які виконували роль радників, політиків і дипломатів. Саме від них ішли політичні ініціативи, укази, привілеї; вони вирішували суперечливі питання тощо.

Дискусійними є територіальні та географічні назви, які використовуються в роботі. Так, у науковій літературі вживається кілька назв окресленого регіону. Чеські землі за правління Ягеллонів відомі під назвою Богемія, а інші землі Чеської корони називалися зазвичай Моравія, Силезія, Верхня та Нижня Лужиці. Поряд із цим, чеські та словацькі дослідники для позначення усієї території, що була підвладна Ягеллонам, використовують назву Чеське королівство. Оскільки дослідження ґрунтується передусім на джерельному та історіографічному матеріалі Чехії, то в подальшому будемо послуговуватися назвою Чеське королівство.

У роботі використовуються середньовічні чеські та угорські назви населених пунктів та міст: Пресбург (Прешпорк), Пожонь – сучасна Братислава, Буда – сучасний Будапешт, Раб – сучасний Д'єр, П'етікостелі – сучасний Печ, Німецький Брод – сучасний Гавличков Брод, Вратислава – сучасний Вроцлав, Ягер – сучасний Егер і т.д. У дисертації вводяться й нові терміни на позначення відповідних соціальних прошарків тогочасного чеського суспільства: «владік», «панош», «земан» тощо.

Дослідження було б неможливим без застосування відповідних методів і підходів. В основу роботи покладено загальнонаукові принципи історизму, системності, об'єктивності, а також принцип опору на історичні джерела та хронологічно-проблемний принцип.

Для вирішення поставлених завдань автором використані загальноісторичні та спеціальні методи історичного дослідження: критичний і комплексний методи аналізу джерел, історико-порівняльний, історико-описовий, історико-генетичний, біографічний, картографічний та методи термінологічного і статистичного аналізу. Отже, вивчення питання формування станово-представницької монархії в Чехії часів правління Ягеллонів потребує поєднання різноманітних методологічних підходів, що допомогло ефективно використати джерела, досягти мети та розв'язати поставлені завдання.

Розділ 2 «Передумови становлення станової монархії у Чеському королівстві за правління Владислава II Ягеллона (1471–1500)» має три підрозділи. У першому – *«Загострення внутрішніх протиріч у Чеському королівстві після смерті короля Їржі з Подебрад»* – висвітлено внутрішньополітичну ситуацію. Станом на 1471 р. вищі верстви чеського суспільства намагалися відстояти свої права і привілеї. Найбільшу небезпеку для чеської шляхти становив король Матяш Корвін, який, за рішенням Оломоуцького з'їзду (1469 р.), отримав право на чеську корону. За таких політичних обставин відбулися внутрішні протиріччя між чеськими станами щодо претендентів на престол та їх законних прав. Засобом

вирішення суперечок мали стати земські з'їзди. Після тривалих суперечок та ряду переговорів на з'їздах було підписано перемир'я з Матяшем Корвіном та визначено місце і дату виборів нового короля (18 травня 1471 р., м. Кутна Гора). Це дало можливість уникнути війни та законно обрати короля для Чеського королівства.

У другому підрозділі *«Польсько-угорське протистояння на Кутногорському з'їзді 1471 року й позиція чеської знаті»* розкрито роль чеської шляхти у виборчому процесі та простежено процедуру виборів чеського короля. Основні дипломатичні дебати відбулися між польськими й угорськими представниками. Саме виступи послів, їх обіцянки вплинули на виборчий процес і рішення з'їзду. Усвідомлюючи свою поразку у дипломатичній боротьбі, Матяш Корвін вдався до тактики зриву виборів. У схожій ситуації ініціативу взяла на себе чеська знать. За таких обставин 27 травня 1471 р. чеським королем було обрано Владислава II Ягеллона (1456–1516). На наш погляд, імовірніше те, що на рішення чеської шляхти вплинули не стільки польські послы, скільки розуміння того, що молодий король буде цілком підконтрольний їм і повністю зможе підтвердити їхні права та привілеї. Щоправда, король Матяш Корвін шукав подальших шляхів для збереження своєї влади на чеських землях. Угорським послам вдалося домогтися від Папи Римського визнання Матяша Корвіна чеським королем. Таким чином, чеські стани отримали двох королів, одного – обраного більшістю, іншого – обраного меншістю.

У третьому підрозділі *«Соціально-політична ситуація та юридичне оформлення станової монархії у Чеському королівстві»* простежуються соціально-політичні та економічні процеси, що відбулися на чеських землях за правління Владислава II Ягеллона, досліджено правовий процес та виникнення кодифікованого збірника законів, що призвело до юридичного оформлення станової моделі державного управління. Чотири роки боротьби та перемовин (1471–1475) не призвели до об'єднання чеських земель під владою одного правителя. Підписання Оломоуцького миру (1478 р.) в політичному плані поставило Чехію у складне становище. Чеська шляхта, розуміючи ситуацію, прагнула зміни феодальної системи на зразок західноєвропейської. Це питання не зустріло опору короля, але зустріло опір нижчого стану, що призвело до військових сутичок, політичних і релігійних суперечок. За відсутності короля протягом 1490–1499 рр. влада в Чеському королівстві опинилася в руках чотирьох гетьманів та вищої знаті, що склало сприятливі передумови для становлення станово-представницької моделі державного управління. Виданням збірника законів *«Земського статуту Владислава II 1500 р.»* члени вищого стану отримали всю законодавчу і виконавчу владу в державі. Третій стан мав право голосу лише в питаннях, що стосувалися міст. Це призвело до залежності населення, зменшення прав міст, а вся влада, як законодавча, так і виконавча, опинилася в руках вищої знаті. Відбувався процес розподілу владних повноважень між панами, рицарями та містянами. Таким чином, вищі стани заволоділи основними політичними органами влади в Чеському королівстві.

Розділ 3 «Розвиток станової монархії у першій чверті XVI ст.» складається з чотирьох підрозділів. У першому підрозділі *«Внутрішньополітичні суперечки вищих станів та спроби посилення королівської влади»* розглядається політична ситуація на землях чеської корони після переїзду короля Владислава II до Буди.

Висвітлено проблему протистояння вищих станів і спроби посили королівську владу. Важливе політичне значення мав Святоякубський з'їзд 1508 р. Було підписано угоду з міським станом та внесено зміни до «Земського статуту». Захисником інтересів короля та особою, що відстоювала його права, був князь Бартоломей Мінстерберзький. У 1510 р. було видано декілька постанов, завдяки яким посилювалася королівська влада. Особливо важливими були два документи – «Маєстат Владислава Ягеллонського про єдність Чеської корони» і «Маєстат Владислава Ягеллонського про доньку Анну як спадкоємицю Чеського королівства». Напередодні 1515 р. король видав грамоту, якою підтверджував всі свободи і права панів, рицарів та міст. Всі ці постанови мали на меті врегулювання міжстанових конфліктів. У час такої складної політичної ситуації Владислав II захворів і помер. Таким чином, король не встиг примирити вищий та міський стани. Але йому вдалося зробити великий крок до досягнення мети, чимала заслуга у звершенні якої належить князю Бартоломею Мінстерберзькому.

Другий підрозділ «*Боротьба міст за політичні права (1500–1517)*» присвячено аналізу політичних суперечок і боротьби міського стану за свої права, привілеї та свободи. Основною причиною протистоянь були не лише економічні питання, але й політичні. Значно ускладнювали ситуацію релігійні суперечки. На поч. XVI ст. у боротьбі проти шляхти об'єдналося 32 королівські міста. Виділяємо чотири форми протистоянь між вищим і міським станами: 1) боротьба міст проти оповедників (оров'єднісі – верства шляхти, що займалася розбоєм і завдавала шкоди жителям королівства, «земський порушник»); 2) регіональні військові сутички; 3) захоплення містянами градів і торгів; 4) станова боротьба в Чеському королівстві (з небезпекою відкритих протистоянь). Сюди ж зараховуємо випадкові сутички між містянами і шляхтою, що мали побутовий характер, але були досить частими. У залежності від учасників конфлікту, такі індивідуальні ситуації могли переростати в серйозніші міжстанові протистояння. Простежуються чотири етапи протистоянь між королівськими містами і вищим станом: 1) суперечки щодо «Земського статуту»; 2) період боїв з оповедниками, а саме – паном Копідланським; 3) період, коли очільником міського стану був князь Бартоломей Мінстерберзький; 4) до 1520 рр., коли йшла боротьба щодо запровадження умов Святовацлавської угоди 1517 р. Міжстанові суперечки могли призвести до децентралізації, громадянської війни та роздробленості Чеського королівства.

У третьому підрозділі «*Святовацлавська угода 1517 р., юридичне завершення протистояння між вищим і міським станами*» досліджено зміст та політичне значення Святовацлавської угоди. У 1517 р. між союзом королівських міст і шляхтою було підписано так звану «Святовацлавську угоду», згідно з якою розширювалося право на здійснення правосуддя власне містами, тоді як юрисдикція земського і придворного судів на містян не розповсюджувалася. Святовацлавську угоду було записано до «Земського статуту» як доповнення без участі королівської редакції. Зауважимо, що документ використовувався в чеському судочинстві під час вирішення міжстанових суперечок аж до 1782 р.

Серед істориків існують розбіжності щодо окреслення значення Святовацлавської угоди. Одні вважають її перемогою міст, інші – вищої знаті. Однак непохитним є те, що попри компроміс і поступки, міський стан підтвердив

право третього голосу. Отже, можемо стверджувати, що було закладено основні правила соціально-політичних відносин у Чеському королівстві.

У четвертому підрозділі *«Протистояння чеських та угорських станів та їх політичний вплив на короля Людовіка II Ягеллона»* розкрито політичну боротьбу за владу між угорськими і чеськими станами та їх роль у прийнятті важливих рішень державного значення. Після об'єднання чеської та угорської корони під владою одного володаря та перенесення королівської резиденції в Буду угорська сторона розпочала політично впливати на чеське суспільство. Людовік II був замолодим та недостатньо досвідченим, щоб керувати державою. Вплив угорських станів на рішення короля призвели до недовіри в середовищі чеської знаті. За таких обставин на Чеславському з'їзді було прийнято рішення, що засвідчило створення своєрідної системи самоуправління на територіях Чеського королівства. Слід врахувати і той факт, що Ягеллони керували Чехією з Угорщини вправно до того часу, поки всі земські уряди та державний устрій були підлаштовані під монархічний апарат. Після того, як вищі стани отримали повноту влади і виникла станово-монархічна форма управління, Чеське королівство стало втрачати свої позиції на міжнародній арені. Станом на 1524 р. політична ситуація була такою, що король опинився без підтримки провідних панів Чехії й Угорщини. Усі ці політичні суперечки між чеськими та угорськими станами, важке економічне становище, соціально-релігійні протистояння стали наслідком поразки під Могачем, у результаті якої династія Ягеллонів втратила владу. Це відкрило шлях до влади династії Габсбургів, яка на основі офіційних домовленостей із 1526 р. стала правити в Чеському королівстві.

Розділ 4 «Посилення ролі чеської шляхти у формуванні станово-представницької монархії» має три підрозділи. У першому підрозділі *«Діяльність органів станового представництва»* зазначається, що королівська рада стала головною державною силою Чеського королівства за правління династії Ягеллонів. До неї входили пани та рицарі, які відігравали роль радників, політиків і дипломатів. Велика роль належала системі з'їздів, які поділялися на земські, крайові й, найвищий, генеральний. Із часів гуситської революції в земських з'їздах брали участь представники трьох станів: пани, рицарі та королівські міста. Виняток становили Моравія (могли засідати чотири стани) і Силезія (засідали два вищі стани). Наступним важливим державним органом був Земський суд. Таким чином, основною рисою органів станового представництва було обмеження королівської влади і надання великого значення земським з'їздам, на яких досить вузьке коло вищої шляхти вирішувало фінансові, внутрішньо- та зовнішньополітичні питання.

У другому підрозділі *«Зростання впливу вищої шляхти»* з'ясовано вплив вищої знаті на формування станової монархії. Чеське суспільство кінця XV– поч. XVI ст. поділялося на декілька соціальних груп. На особливу увагу заслуговує стан, що розвивався за правління Ягеллонів, а саме – шляхта. Існували моравська і чеська шляхти, які поділялися у свою чергу на вищу і дрібну шляхту. У джерелах цього періоду важко знайти термін «шляхта». Натомість зустрічаємо назви князь, пан, магнат, панош (panoš), владік (vladyk), земан (zeman), рицар, васали, гербові люди. Найвідомішими панськими родами були Рожмберки, Пернштейни, Рожмітали, Шліки, Штернберки та інші. Отже, саме за часів правління Ягеллонів шляхта сформувався як політична владна структура, що включала в себе різні групи з

особистими інтересами, а їх роль у формуванні станово-представницьких органів влади була вирішальною.

У третьому розділі *«Становище дрібної шляхти»* в загальних рисах простежується діяльність дрібної шляхти. Поняття «дрібна шляхта» в період правління династії Ягеллонів не існувало. Це були особи, які не мали права засідати в радах, не мали міських прав, але при цьому не були залежними, обтяженими податками та повинностями. Наявність герба і принципів роду давало можливість бути зачисленим до стану дрібної шляхти. На вершині соціальної структури дрібної шляхти стояли володарі гербів чи так звані «гербові люди». Це, насамперед, заможний торговець, писар. Аналізуючи джерела, можна стверджувати, що чисельність дрібної шляхти була в сім разів більша, ніж вищої. Отже, дрібна шляхта відіграла важливу роль у васально-ленних відносинах та розвитку системи станово-представницької монархії.

Розділ 5 «Церковно-релігійне протистояння у чеських землях наприкінці XV – у першій чверті XVI ст.» складається з трьох підрозділів. Перший підрозділ *«Завершення протистояння між католиками та утраквістами»* відображає релігійні та політичні суперечки між католиками та утраквістами. Зауважимо, що церковно-релігійні протистояння впливали і на політичну ситуацію в країні. Станом на 1471 р. в Чеському королівстві домінували дві релігійні течії: католики та утраквісти. У 1462 р. Папа Пій II скасував дію Празьких компактатів, що призвело до нового протистояння між католиками і чашниками за правління династії Ягеллонів. Так званий Святоякубський з'їзд 1481 р. став початком примирення і завершення репресій проти чашників. Внаслідок Другої Празької дефенестрації (1483 р.) із 13 по 20 березня 1485 р. відбувся королівський з'їзд у Кутній Горі. Було підтверджено перемир'я та прийняті рішення між католиками та чашниками строком на тридцять один рік. У 1512 р. його перезатвердили на «вічні часи». Насправді ж угода діяла до 1567 р. Отже, Кутногорський релігійний мир став підсумком гуситської революції. Було офіційно визнано діяльність утраквістичної церкви в чеському суспільстві, що посприяло стабілізації й політичній ситуації на землях чеської корони.

У другому підрозділі *«Боротьба з сектантським рухом та спроби примирення з католицькою церквою»* висвітлено протистояння католиків із «Общиною чеських братів» та шляхи пошуку примирення з Папою Римським. Кутногорський релігійний мир стосувалася лише католиків і чашників, щодо «Общини чеських братів», то вони залишалися поза законом і мали статус секти. У джерелах їх часто називають пікартами (крайне ліве крило таборитів у період гуситського руху). Наприкінці XV ст. вони активно розгорнули свою діяльність. До їхніх лав стали вступати не лише селяни, але й шляхта. За правління Ягеллонів проти «Общини чеських братів» і пікартів здійснювалися репресії. Святоякубський мандат 1508 р. заборонив їхню діяльність та вимагав переходу їх членів до католицької чи чашницької віри. Рішення щодо заборони їхньої діяльності формально діяло аж до 1575 р.

Щодо відносин із католицькою церквою, то дискусія точилася довкола питання відновлення з компактатами. Основними вимогами утраквістів були: 1) щоб чашників було визнано Папою згідно із компактатами; 2) щоб церкву в Чехії

очолювали Празький архієпископ, єпископи Оломоуцький та Літомельський; 3) щоб архієпископа і єпископів обирали згідно з давнім звичаєм тощо. Компроміс було досягнуто в 1525 р. Папа Римський підтвердив компактати, внаслідок чого було підписано угоду між чеськими католиками і чашниками з одного боку, та Римською церквою – з іншого.

У третьому підрозділі «*Вплив реформаційного руху на релігійні відносини в Чеському королівстві (1519–1526)*» простежено процес релігійних змін на чеських землях протягом першої чверті XVI ст. Із 1519 р. на чеських землях поширюється реформаційний рух, репрезентований двома течіями – лютеранством та цвінгліанством. Зауважимо, що лютеранство поширювалося й серед угорців. Оскільки реформаційні ідеї проникали в Угорське королівство насамперед через територію північно-східної, так званої Верхньої Угорщини, то, як не парадоксально, але саме слов'янське населення східного (православного) обряду Ягеллони розглядали як основне у боротьбі проти поширення лютеранства, гусизму та турецької агресії.

Станом на 1522–1523 рр. поштовх до протистояння дали різні релігійні угруповання, які втрутилися в політичну боротьбу за владу. Чашники прийняли рішення, згідно з яким відмежовувалися від «Общини чеських братів» і німецьких реформаторів. Вчення М. Лютера продовжувало поширюватися серед радикальних чашників, які утворили сильну спільноту, названу в історіографії неочашниками. Складність ситуації, релігійні суперечки і протистояння призвели в 1524 р. до так званої Третьої Празької дефенестрації. Це був своєрідний політичний переворот, що спричинив утвердження диктатури чашників. Після ряду переговорів із Папою Римським та королем Людовіком II у 1525 р. було підписано рішення про «єдність та зрівняння віри», якого прагнули протягом 80-ти років. Можемо стверджувати, що на даному етапі було врегульовано релігійні суперечки і зрівняно у правах чашників із католиками. Щодо питання із лютеранами і пікартами, то воно залишалося відкритим. Із приходом до влади династії Габсбургів, як відомо, розпочнеться контрреформація, і релігійні суперечки відновляться з новою хвилею у XVII ст.

Розділ 6 Вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії у Чеському королівстві (кінець XV– перша чверть XVI ст.) має три підрозділи. У першому підрозділі «*Дипломатичні відносини*», простежено напрямки зовнішньої політики Чеського королівства за правління династії Ягеллонів. Зовнішньополітичні фактори мали вплив на внутрішньополітичні настрої Чеського королівства. Це виявилось в політиці, яку проводили чеські вищі стани, відстоюючи насамперед власні інтереси та позиції. Головним напрямком були відносини з Угорським королівством. Звернено увагу на погіршення відносин між Угорським та Чеським королівствами у зв'язку з наступом Матяша Корвіна на політичні права вищих станів Моравії та Силезії. Це простежується на прикладі князів Мінстерберзьких, Силезьких та інших. Небезпеку становило намагання Матяша Корвіна залишити по собі за правителя Яноша Корвіна. Тиск та політичні суперечки з чеською шляхтою призвели до розірвання приятельських стосунків між Матяшем Корвіном та Владиславом II.

Не менш важливими були відносини з Австрійським ерцгерцогством. Відносини між Чеським королівством та Св. Римською імперією німецької нації в

цей період були напруженими і суперечливими, особливо після запрошення на трон Максиміліана I. Ігнорування чеського голосу на виборах імператора образило не лише короля Владислава II, але й чеську знать, яка трактувала такі дії як намагання позбавити чеського короля курфюрства. На поч. XVI ст. вдалою була політика Владислава II із сусідніми – Саксонським і Бранденбурзьким – курфюрствами. Непростими були відносини з Польським королівством. Протягом 1494–1499 рр. робилися спроби створення антитурецької коаліції між представниками династії Ягеллонів. Однак домовленості так і не вдалося реалізувати. Отже, як ми бачимо, Чеське королівство проводило багатовекторну зовнішню політику і відіграло важливу роль у міжнародних відносинах серед країн Центрально-Східної Європи.

Другий підрозділ *«Династична політика»* присвячений шлюбній політиці чеської лінії династії Ягеллонів. У першу чергу завдяки династично-шлюбним відносинам своїх попередників династія Ягеллонів стала претендентом на чеську та угорську корони. Після смерті Матяша Корвіна 15 липня 1490 р. чеського короля Владислава II Ягеллона було обрано на угорський трон. Згідно з домовленостями з угорською знаттю (та рішенням Оломоуцького з'їзду) Владислав II мав виплатити 400 тис. золотих за приєднання Моравії, Силезії та Лужиць до Чеського королівства. Чеські стани Моравії, Лужиць і Богемії вважали абсурдним виплату коштів Владиславом II, по суті, самому собі. Вказану суму так ніколи і не було виплачено. Суперечка тривала аж до приходу Габсбургів, після чого борг було списано, враховуючи витрати Чеського королівства на боротьбу з турецькою загрозою.

Посівши угорський трон, Владислав II, попри підтримку з боку чеської й угорської знаті, зіткнувся з проблемою збереження влади. Назривала війна з конкурентами, молодшим братом Яном Альбрехтом та Максиміліаном I. Станом на 1494 р. Владислав II зумів зберегти владу в Угорському королівстві. Було укладено мир із імператором та польським королем, вирішено проблеми з чеськими та угорськими станами та відвернуто турецьку загрозу. Обрання на угорський трон Владислава II Ягеллона мало далекоглядні наслідки, що передбачали об'єднання чеських земель під владою одного правителя.

Владислав II був одружений тричі. Вперше – із Барбарою Бранденбурзькою (1464–1515), вдруге – з Беатрікс Арагонською (1457–1508) і втретє – з Анною де Фуа-Кандале (1484–1506). Всі ці шлюби були вигідними з огляду на політичну ситуацію. Важливим завданням Владислава II стало забезпечення спадкових прав для своїх дітей. За таких обставин важливе місце займають Ягеллонсько-Габсбурзькі династичні відносини. У 1515 р. було укладено шлюбну угоду, суть якої полягала у призначенні Людовіка II Ягеллона спадкоємцем Св. Римської імперії німецької нації та одруженні його з онукою імператора Марією. Натомість донька Владислава II Анна заручалася з онуком імператора Фердинандом Габсбургом. Таким чином, договір у письмовій формі реалізувався двома братиславськими та однією віденською угодами. Внаслідок укладення матримоніального пакту між Ягеллонами та Габсбургами завершилося протистояння за здобуття чесько-угорського трону.

У третьому підрозділі *«Чесько-турецьке протистояння (кінець XV – перша чверть XVI ст.)»* висвітлено боротьбу з Турецькою імперією та розкрито значення поразки під Могачем для Чеського королівства. Реальна небезпека виникла з приходом до влади султана Сулеймана I (1520–1566), який у 1521 р. захопив

Белград та Шабац. Протягом 1524 р. були захоплені досить важливі фортеці: Печ, Оршава та Северин. У наслідок просування турків 29 серпня 1526 р. відбулася вирішальна битва під Могачем. Невдала внутрішня політика Ягеллонів призвела до втрати підтримки серед чеської шляхти, угорських магнатів та представників містян, що призвело до поразки у битві під Могачем і втрати династією Ягеллонів Чеського та Угорського королівств. Так, більшість дрібної шляхти підтримала Яноша Заполяї, а представники вищої шляхти – Фердинанда Габсбурга. Поразка під Могачем призвела не лише до захоплення значної частини Угорщини турками і встановлення їх гегемонії у цьому регіоні, але й до політичних змін, що згодом вплинуть на станово-представницьку форму державного управління.

У **висновках** узагальнюються результати наукової роботи.

1. Дано оцінку ступеню наукової розробки теми, проаналізовано основні джерела й літературу з теми дослідження та систематизовано основні теоретико-методологічні підходи щодо аналізу формування та розвитку станової монархії у Чеському королівстві за часів правління династії Ягеллонів (1471–1526). Попри наявність праць, присвячених проблемам внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів у чеських землях наприкінці XV– поч. XVI ст., констатується відсутність узагальнюючих праць, у яких розглядається питання формування станової монархії у Чеському королівстві за правління Ягеллонів.

2. Станом на 1471 р. у Чеському королівстві відбулося загострення внутрішньополітичних відносин між станами чеського суспільства. Внаслідок польсько-угорського дипломатичного протистояння на Кутногірському з'їзді королем було обрано Владислава II Ягеллона. Автор вважає, що велика заслуга у цьому належить чеським вищим станам. Обрання Владислава II Ягеллона є вдалою політикою польських дипломатів та чеської шляхти. Виборами 1471 р. чеський народ отримав можливість закріпити право свободи віросповідання. Зауважимо, що це був постгуситський період, коли до влади прийшли прихильники Реформації. Незважаючи на те, що Владислав II Ягеллон був католиком, він був обраний королем, оскільки обіцяв задовольнити релігійні інтереси вищого стану.

Чеська шляхта прагнула зміни феодальної системи на зразок західноєвропейської. Це призвело до міжстанових військових сутичок та політичних суперечок. Внаслідок цього королівська влада була обмежена королівською радою, яка складалася з представників вищих станів. Це давало перспективи розвитку шляхти й посилювало її позиції. Така політика Владислава II заклала передумови для виникнення станової монархії у Чеському королівстві.

Усвідомлюючи свої політичні можливості, вищі стани намагалися узаконити власні політичні позиції. Протягом 1495–1500 рр. шляхта зробила значний поступ у досягненні свого верховенства в чеському суспільстві. Вперше в історії Чехії було видано кодекс права, так званий «Земський статут короля Владислава 1500 року». Завдяки новому збірнику законів вся законодавча та виконавча влада опинилася в руках вищої знаті. Третій стан мав право голосу лише в питаннях, що стосувалися міст. Оскільки прийняття «Земського статуту» узаконило станову монархію у Чеському королівстві, то подальшого розвитку вона набула протягом 1500–1517 рр. і остаточно утвердилась із підписанням Святовацлавської угоди (1517 р.).

3. Аналіз джерел дає можливість вивчати подальші наслідки політичних змін, які відбувалися в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Усі вони простежуються крізь призму внутрішньополітичного протистояння і боротьби міського стану за свої політичні права. Основною причиною протистоянь були не лише економічні питання, але й політичні. Значно ускладнювали ситуацію релігійні суперечки. Названі проблеми викликали зародження нового великого конфлікту – боротьби міст проти вищих станів за збереження прав, свобод і привілеїв.

Завершенням протистоянь і розв'язанням внутрішньополітичних протиріч стало підписання Святовацлавської угоди 1517 р. Попри компроміс і поступки, міський стан підтвердив право третього голосу при прийнятті рішень державного значення. Святовацлавська угода доповнила «Земський статут», заклала основні правила політичного й економічного життя чеського суспільства та утвердила модель станової монархії в Чеському королівстві.

4. Щодо діяльності органів станового представництва в Чеському королівстві, то зауважимо, що протягом XIV–XV ст. відбувається формування королівської ради. Вона стала головною державною силою Чеського королівства в період правління династії Ягеллонів. По суті, особа, що очолювала королівську раду, була де-юре і главою держави. До ради входили пани та рицарі, які виконували роль радників, політиків і дипломатів. Саме від них ішли політичні ініціативи, укази, привілеї, вони вирішували суперечливі питання. Велику роль відігравали система з'їздів. Наступним важливим державним органом був Земський суд. Щодо соціальної структури, то чеське суспільство кінця XV– поч. XVI ст. поділялося на декілька соціальних груп. Провідну роль відігравала шляхта, яка сформувався як політична владна структура. Можна стверджувати, що вся повнота влади опинилася в руках вищого стану, якому належала вирішальна роль у формуванні станово-представницької монархії.

5. Простежено релігійні протистояння та поширення нових релігійних течій на чеських землях наприкінці XV– поч. XVI ст. Станом на 1471 р. в Чеському королівстві було скасовано дію Празьких компактатів, що призвело до нового протистояння між католиками і чашниками. Зазначимо, що релігійні протистояння впливали на внутрішньополітичні процеси Чеського королівства. Внаслідок Другої Празької дефенестрації було укладено Кутногірський релігійний мир (1485 р.), який завершив релігійне протистояння між католиками і чашниками та визнав діяльність чашницької церкви в Чеському королівстві.

Після прийняття угоди розпочалася боротьба з сектантським рухом, а саме з «Общиною чеських братів» та «пікартами». Не менш значним був вплив реформаційних ідей. Лютеранство дало новий поштовх до протистояння між різними релігійними угрупованнями, які втрутилися в боротьбу за владу. Зауважимо, що далеко не кожний, хто у Чеському королівстві симпатизував ідеям лютеранства, насправді був лютераном. Більшість відстоювала принципи радикального чашництва. Так звана Третя Празька дефенестрація врегулювала релігійні протистояння і зрівняла у правах чашників із католиками. Щодо відносин між лютеранами і пікартами, то вони залишилися нерегульованими. Релігійні суперечки були тісно пов'язані з політичними проблемами і мали вплив на діяльність вищої шляхти та станово-представницьких органів влади.

6. Розкрито вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії у Чеському королівстві. Особливістю суспільно-політичного розвитку чеських земель протягом 1471–1526 рр. було те, що на політичні зміни в середині країни впливала зовнішньополітична діяльність династії Ягеллонів. Аналіз зовнішньополітичної орієнтації чеських станів свідчить, що пани і рицарі завжди вибирали напрям, який передусім боронив їх інтереси, а вже потім держави і короля. Про це свідчить факт обрання слабкого, недосвідченого короля Владислава II, який здійснював політику, яка послаблювала контроль над чеською шляхтою. Після об'єднання чеської та угорської корони під владою одного володаря та перенесення королівської резиденції в Буду угорська сторона стала політично впливати на чеське суспільство. Все це призвело до нового конфлікту, зокрема до протистояння чеських та угорських станів за вплив на королів Владислава II та Людовіка II Ягеллонів. Цією ситуацією уміло скористалася династія Габсбургів. У ході суперечок було досягнуто династичних домовленостей, які дали можливість укласти матримоніальний пакт.

На поч. XVI ст. Владислав II зіткнувся з проблемою турецької небезпеки, що загрожувала не лише його владі, але й усій Центрально-Східній Європі. Кульмінаційним моментом стала битва під Могачем, що призвела до втрати династією Ягеллонів Чеського і Угорського королівств.

Отже, за правління династії Ягеллонів відбулися значні зміни у політичному, соціально-економічному, релігійному, культурному житті країни, що призвело до формування та утвердження станово-представницької моделі державного управління в Чеському королівстві.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті в наукових фахових виданнях

1. Андрусяк Я.Я. Загострення внутрішніх протиріч у Чеському королівстві після смерті Їржі з Подебрад / Ярослав Андрусяк // Науковий вісник УжНУ. Серія : Історія. – Ужгород, 2007. – Вип. 19. – С. 72-78.

2. Андрусяк Я.Я. Аграрний розвиток Чеського королівства у період правління династії Ягеллонів (кінець XV– початок XVI ст.) / Ярослав Андрусяк // Науковий вісник УжНУ. Серія : Історія. – Ужгород, 2008. – Вип. 21. – С. 104-107.

3. Товтин Я.І., Андрусяк Я.Я. Суперництво між Габсбургами та Ягеллонами за чесько-угорський трон (середина XV– початок XVI ст.) / Яна Товтин, Ярослав Андрусяк // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В.Гнатюка. Серія : Історія. – Тернопіль, 2008. – Вип. 1. – С. 198-202.

4. Товтин Я.І., Андрусяк Я.Я. Завершення суперництва між Габсбургами та Ягеллонами за чесько-угорський трон і підписання Братиславського договору 1515 р. / Яна Товтин, Ярослав Андрусяк // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – Донецьк, 2008. – № 5. – С. 61-63.

5. Андрусяк Я.Я. Польсько-Угорське протистояння на Кутногорському з'їзді 1471 року та позиція чеського дворянства / Ярослав Андрусяк // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. – Тернопіль, 2009. – Вип. 1. – С.125-131.

6. Андрусяк Я.Я. Боротьба Владислава II Ягеллона за збереження влади в Угорському королівстві (1490–1494 рр.) / Ярослав Андрусяк // Науковий вісник УжНУ. Серія : Історія. – Ужгород, 2012. – Вип. 28. – С. 80-85.

7. Андрусяк Я.Я. Роль та функції органів станового представництва у чеських землях за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.) / Ярослав Андрусяк // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 42. – С. 217-221. (Збірник включений до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus» (Польща) та РИНЦ (російський індекс наукового цитування))

8. Андрусяк Я.Я. Становище православної церкви у північно-східних комітатах Угорського королівства в період правління Матяша Корвіна та династії Ягеллонів (друга пол. XV– поч. XVI ст.) / Ярослав Андрусяк // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 43. – С. 28-31. (Збірник включений до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus» та РИНЦ)

9. Андрусяк Я.Я. Протистояння між католиками та утравкістами у Чеському королівстві в період правління Владислава II Ягеллона (1471–1485 рр.) / Ярослав Андрусяк // Українці й народи Центрально-Східної Європи : культура та історична спадщина. Збірник наукових праць на пошану Михайла Тиводара / Упоряд. І.Ліхтей. – Ужгород : Карпати, 2015. – С. 102-118.

10. Андрусяк Я.Я. Святовацлавська угода 1517 року: юридичне завершення протистояння між вищим і міським станами Чеського королівства / Ярослав Андрусяк // Історичний часопис з богемістики і словакістики / Упоряд. І.М. Ліхтей. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2015. – Вип. 5. – С. 27-33.

11. Андрусяк Я.Я. Королевский совет как орган сословного представительства в чешских землях в период правления династии Ягеллонов (1471–1526 гг.) / Ярослав Андрусяк // *Plural: history, culture, society. Journal of the History and Geography Department, “Ion Creangă” Pedagogical State University.* – Chişinău : Editura ARC, 2015. – Vol. 3. – No. 2. – P. 27-33.

Матеріали конференцій

1. Андрусяк Я.Я. Династична боротьба за угорську корону в 1490 р. / Ярослав Андрусяк // Шевченківська весна. Історія : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. – К., 2008. – Вип. 6. – Частина 2. – Т. 1. – С. 12-14.

2. Андрусяк Я.Я. Юридичне оформлення станової монархії в Чеському королівстві за правління Владислава II Ягеллона (1495–1500 рр.) / Ярослав Андрусяк // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин : статті та матеріали IV-ї міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Г.Л. Бондаревського (1920–2003 рр.). – Луганськ, 2013. – С. 20-23.

3. Андрусяк Я.Я. Роль чеського дворянства у військово-політичному протистоянні між Владиславом II Ягеллоном та Матяшем Корвіном у 1471–1475 рр. / Ярослав Андрусяк // Ужгородські чеські наукові читання : історія, культура, політика, право : всеукраїнська науково-практична конференція УжНУ. – Ужгород, 2013. – С. 62-67.

АНОТАЦІЯ

Андрусак Я.Я. Формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України, Ужгород, 2016.

У дисертаційній роботі висвітлюється процес формування станово-представницької монархії в Чеському королівстві за часів правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.). Встановлено, що внаслідок підтвердження та розширення прав і привілеїв чеських станів виникли передумови для становлення станово-монархічної форми влади. Публікація кодифікованого збірника законів – «Земського статуту Владислава II 1500 р.» призвела до юридичного оформлення станової моделі державного управління. Недосконалість і суперечливість законів вимагали удосконалення та розвитку станової монархії. Це зумовило укладення Святовацлавської угоди 1517 р., яка утвердила станово-представницьку модель державного управління.

Також висвітлено соціально-політичне становище чеських земель та функціонування станово-представницьких органів влади. Доведено, що королівської рада стала головним органом державного управління. Основною рисою органів станового представництва було обмеження королівської влади й надання великого значення земським з'їздам, на яких досить вузьке коло вищої шляхти вирішувало внутрішньо- та зовнішньополітичні питання. Встановлено, що провідну роль у Чеському королівстві відігравала шляхта, яка поділялася на вищу і дрібну. Простежено міжстанові і церковно-релігійні протистояння, що відбувалися між панами, рицарями та містянами.

Зовнішньополітичні фактори мали вплив на внутрішньополітичні настрої Чеського королівства. Це виявилось в політиці, яку проводили чеські вищі стани, відстоюючи насамперед власні інтереси та позиції. Не менш важливою була династично-шлюбна політика Ягеллонів, що призвела до укладення матримоніального пакту (1515 р.) та припинення суперництва за владу в Центральній-Східній Європі між династіями Габсбургів та Ягеллонів.

У підсумку доведено, що формування та утвердження станово-представницької монархії відбулося за правління династії Ягеллонів, а головну роль у цьому процесі відіграли вищі стани чеського суспільства.

Ключові слова: Чеське королівство, Ягеллони, станова монархія, органи станового представництва, королівська рада, з'їзди, привілеї, стани, знать, шляхта, пани, рицарі, католики, утраквісти, «Земський статут Владислава II».

АННОТАЦИЯ

Андрусак Я.Я. Формирование сословно-представительской монархии в Чешском королевстве в период правления династии Ягеллонов (1471–1526 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02. – всемирная история. – ГВУЗ «Ужгородский национальный университет» Министерства образования и науки Украины, Ужгород, 2016.

В диссертационном исследовании раскрыт процесс формирования сословно-представительской монархии в Чешском королевстве в период правления династии Ягеллонов (1471–1526 гг.). Установлено, что в результате подтверждения и расширения прав и привилегий чешских сословий сложились предпосылки для оформления сословно-монархической формы власти. Издание кодифицированного сборника законов – «Земского устава Владислава II 1500 г.» ознаменовало юридическое оформление сословной модели государственного управления. Несовершенство и спорность законов требовало усовершенствование сословной монархии. Это привело к заключению Святовацлавского договора 1517 г., который утвердил сословно-представительскую модель государственного управления.

Также отображено социально-политическое положение чешских земель и функционирование сословно-представительских органов власти. Доказано, что королевский совет стал главным органом государственного управления. Главной особенностью органов сословного представительства было ограничение королевской власти и предоставление большого значения земским съездам, на которых довольно узкий круг высшей шляхты решал внутренние- и внешнеполитические вопросы. Установлено, что ведущую роль в Чешском королевстве сыграла шляхта, которая делилась на высшую и низшую. Прослежено межсословные и церковно-религиозные противостояния, которые происходили между панами, рыцарями и горожанами.

Внешнеполитические факторы имели влияния на внутривнутриполитические настроения Чешского королевства. Это проявилось в политике, которую проводили чешское высшее сословие, отстаивая в первую очередь собственные интересы и позиции. Не менее важной была брачно-династическая политика Ягеллонов, которая привела к подписанию матримониального пакта (1515 г.) и завершению соперничества за власть в Центрально-Восточной Европе между династиями Габсбургов и Ягеллонов.

В результате исследования доказано, что формирование и утверждение сословно-представительской монархии произошло в период правления династии Ягеллонов, а главную роль в этом процессе сыграли высшие сословия чешского общества.

Ключевые слова: Чешское королевство, сословная монархия, органы сословного представительства, королевский совет, съезды, привилегии, сословия, знать, шляхта, пани, рыцари, католики, утраквисты, «Земский устав Владислава II».

ANNOTATION

Andrusyak Y.Y. The formation of the estate representation monarchy in the Czech Kingdom during the rule of the Jagiellonian dynasty (1471–1526). – Manuscript.

The thesis is for the candidate degree of historical sciences, by the speciality 07.00.02 – the World history. – State University “Uzhhorod National University” of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhhorod, 2016.

The thesis researches the process of formation of the estate representation monarchy in the Czech Kingdom during the rule of the Jagiellonian dynasty (1471–1526).

The preconditions for the formation of the estate representation form of power have appeared as a result of confirmation and the increase of the Czech estates rights and privileges. The attempts of the higher estates to hold the main political bodies of power and to adapt them for their interests were completed in the second half of the 15th century and the first quarter of the 16th century. The process of separation of authoritative, estate and judicial powers were holding among the lords, knights and burghers. The issue of the Code of Laws “Zemsky regulations of Vladislaus II of 1500” led to the legal form of the estate model of the state government.

The research describes the social and political situations of the Czech lands and the function of the estate representation bodies of power. It was proved that the Royal Council became the main body of the state government. The system of zemsky congresses and the action of the zemsky, court and the municipal trials played a very important role. The main feature of these courts was the limitation of the Royal Congresses at which a quite narrow circle of the highest szlachta decided domestic and foreign political questions. Most posts were held by the lords and the knights. As for the Royal cities, they were ruled by the municipal law and had the right of the third suffrage in the important state decisions.

The Czech society of the end of the 15th and the beginning of the 16th century was divided into several social groups. The szlachta was divided into the higher and the lower ones and it played one of the most important roles in the society.

The estate and religious oppositions were observed among the lords, knights and the burghers. However, the most desperate was the opposition between the szlachta and the burghers with the changeable success of each one. The political situation was considerably complicated by the religious conflicts between the Catholics and the Utraquists. This was proved by the following agreements: “Kutna Hora's religious peace of 1485, Saintjames of 1508, Saintwenceslas of 1517”. All these processes put the end to the 40-years quarrels and set the model of the state government in the Czech society.

Foreign political factors had some influence on the domestic political atmosphere in the Czech Kingdom. It was manifested in the policy of the higher estates, who were firmly sticking to their interests and positions. The Jagiellonians penetrated into the Hungarian Kingdom in 1490 after the death of Matyas Korvin. It was a possibility for the Czech Kingdom to unite all the ethnic lands under the rule of one king. The dynastic policy of the Jagiellonians was also very important. It led to the signing of the matrimonial pact in 1515 and stop of the rivalry for the power in the Central Eastern Europe between the dynasties of Habsburgs and Jagiellonians. The power of the Jagiellonians dynasty reached its peak and spread through all Central Eastern Europe at the beginning of the 16th century.

However, the poor domestic policy of the Czech Hungarian branch of the Jagellonian dynasty caused the loss of the support of the Czech lords, the Hungarian magnates and the representatives of the burghers. The result of this was the defeat in the Battle of Mohacs and loss of power by the Jagiellonian dynasty in both of Hungarian and Czech Kingdoms.

Thus, the results of this research prove that the formation and the confirmation of the estate representation monarchy were by the rule of the Jagiellonian dynasty and the higher estates of the Czech society played the main part in this process.

Key words: Czech Kingdom, Jagiellonian, estate representatives, Royal Court, congress, privileges, estates, nobility, szlachta, lords, knights, Catholics, Utraquists, “Zemsky regulations of Vladislaus II”.

Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.
Друк офс. Ум. друк. арк. 0,91. Обл.-вид. арк. 0,87.
Тираж 100 шт. Замовлення № 44.

Видавництво «Бреза».
м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220. Тел./факс: (0312) 64-37-22
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4815 від 25.02.2015р.
Друк: ФОП Сабов А.М., тел.: 050-43-22-437